

TEMA • Piše: DEAN TRĐAK • 15.10.2023.

ŽIVOT POSLIJE APOKALIPSE • AGENCIJA ZA ELEKTRONIČKE MEDIJE • IVICA IVANIŠEVIĆ • SREČKO HORVAT • JOSIP MLAKIĆ • JURICA PAVIČIĆ

Život poslije apokalipse: Apokalipsa danas

Preporučeni članak

Apokalipsa je sada

Kad su nakon višetjednog putovanja rijekom kapetan Willard i vojnici u njegovoj pratnji napokon stigli u kambodžansko naselje u kojem je otmnuti pukovnik Walt Kurtz zapovijedao vojskom urođenika koja se za njegov račun borila u Vijetnamskom ratu, na zidu pristaništa dočekao ih je grafit na engleskom: „Our motto: apocalypse now“. Riječ je o prizoru iz filma Apokalipsa danas („Apocalypse now“) **Francisa Forda Coppole** iz 1979. Za njegov naslov zaslužan je scenarist **John Milius** koji je, inspiriran hipijevskim bedževima iz šezdesetih godina na kojima je pisalo „Nirvana now“, riječ „Nirvana“ zamijenio „Apokalipsom“. Iako se riječ „apokalipsa“ nigdje izrijekom ne spominje (osim tih nekoliko sekundi na koje se vidi grafit, što bi zbog kuta kamere moglo promaknuti čak i pozornijem gledatelju), jasno je da bi se ona u filmu prije svega trebala shvatiti u značenju katastrofe i razaranja koja je prouzrokovao Vijetnamski rat. Primjerice, Willard pronalazi Kurtzovu bilješku koja kaže: „Bacite bombu, sve ih istrijebite!“ Također, posljednja riječ u filmu je „užas“, baš kao i u **Conradovom** *Srcu tame* koje je služilo kao predložak za film.

Međutim, apokalipsa bi se i ovdje mogla shvatiti u svom etimološkom značenju, to jest kao „otkrivenje“. Baš kao i protagonist **Conradova** romana Marlow, kapetan Willard u **Coppolinu** filmu u „srce tame“ ulazi postupno, sve na što nailazi putem tek su „otkrivenja“, znakovi užasa koji ga ondje čeka. U prvom i drugom dijelu ovog serijala vidjeli smo kako naš odnos prema eshatološkim prijetnjama s kojima je suočen planet (ratovi, klimatske promjene, nuklearne prijetnje) ovisi o tome hoćemo li riječ „apokalipsa“ shvatiti u danas uvriježenom značenju „smaka svijeta“ ili kao „otkrivenje“, kataklizmu koja bi svijet mogla dovesti do kraja ako nešto ne poduzmemo.

U knjizi **L drugačiji kraj svijeta je moguć** (Planetopija, 2020., prev. **Jasna Mati**) autori **Gauthier Chapelle**, **Raphaël Stevens** i **Pablo Servigne** skreću pozornost na to koliko je naša predodžba o kraju ustvari uvjetovana holivudskim filmovima katastrofe u kojima neki konkretni i neminovni događaj (poput meteora koji nezadrživo juri prema Zemlji) prijeti da će u trenu zatrti život kakav smo dotad poznavali. Međutim, prema autorima knjige, propast naše civilizacije ne podrazumijeva jednokratni događaj, katastrofu globalnih razmjera, nego je riječ o geografski heterogenom procesu koji je već započeo, ali još nije dosegao svoju najkritičniju fazu i ne zna se koliko će potrajati. Taj proces, tvrde autori, ne uključuje samo prirodne pojave (kao što su uragani, suše i procesi prouzrokovani klimatskim promjenama), nego i ekonomske, političke i društvene potrese. Shvatimo li sve to kao znakove, kao „otkrivenja“, možemo zaključiti da je apokalipsa već započela, da se događa već sada, danas. A ako ti „znakovi na putu“ upućuju na to kakav bi mogao biti kraj ako nešto ne učinimo, onda bi se za vizije kraja svijeta moglo reći da, govoreći o onom što će biti izgubljeno, upućuju na našu sadašnjost.

U knjizi *After the End* **James Berger** piše kako se neki događaj može smatrati apokaliptičnim ako u svom destruktivnom djelovanju rasvjetljava, razjašnjava, razotkriva (kao što to sugerira i etimologija riječi apokalipsa, „otkrivenje“) pravu prirodu onoga što je uništeno. Zato su katastrofe koje se zamišljaju u post-apokaliptičnoj fikciji tek podsjetnik na ono što smo izgubili i što bismo tek mogli izgubiti. Upravo o tome bit će riječi u ovom dijelu serijala.

Nada bez optimizma

U **prošlom nastavku** govorilo se o traumi koju uzrokuju događaji koje možemo smatrati apokaliptičnim. Drugi svjetski rat, Holokaust, nuklearne bombe, ti su događaji prouzrokovali toliki gubitak da se s njime teško suočiti, a kamoli ga dolično odžalovati. U knjizi **Poslije apokalipse** **Srećko Horvat** piše o suočavanju s još većim gubitkom, s mogućim uništenjem biosfere i potpunim nestankom života na Zemlji. U knjizi se navodi primjer ekoloških aktivista koji tuguju za svim ledenjacima koji će se otopiti u budućnosti. Suočeni s klimatskim promjenama kao što su otapanje ledenjaka i podizanje razine mora, danas smo, piše **Horvat**, u situaciji da tugujemo ne samo zbog onoga što smo izgubili nego i zbog onoga što ćemo tek izgubiti (takvu vrstu žalovanja „unaprijed“, pozivajući se na australskog filozofa **Glenna Albrehta**, **Horvat** naziva „solastalgijom“).

Druga vrsta melankolije o kojoj piše Horvat, ovaj put u knjizi **Poezija iz budućnosti**, odnosi se na onu koja se javlja kao posljedica neuspješnog otpora lijeve liberalnom kapitalizmu koji se unatoč svim krizama nametnuo kao sustav za koji naizgled nema alternative pa tako američki teoretičar **Fredric Jameson** piše kako je lakše zamisliti kraj svijeta nego kraj kapitalizma.

Melankoliju se, međutim, smatra **Horvat** nastavljaajući se na talijanskog filozofa **Enza Traversa**, ne bi trebalo shvaćati kao nešto negativno, kao puku nostalgiju za prošlošću, nego kao nešto što ima oslobađajući potencijal. Taj potencijal **Horvat** vidi u „nadi bez optimizma“. Riječ je o terminu koji je iskovao **Terry Eagleton**, koji tvrdi da je ključni uvjet za djelovanje odustajanje od optimizma, naivnog vjerovanja da će biti bolje. Ne treba zaboraviti da je jedan od osnovnih elemenata ideologije neoliberalnog kapitalizma upravo optimizam (**Ronald Reagan** obećavao je optimizam, a njegov glasoviti predizborni spot počinjao je s „Svanulo je jutro u Americi“).

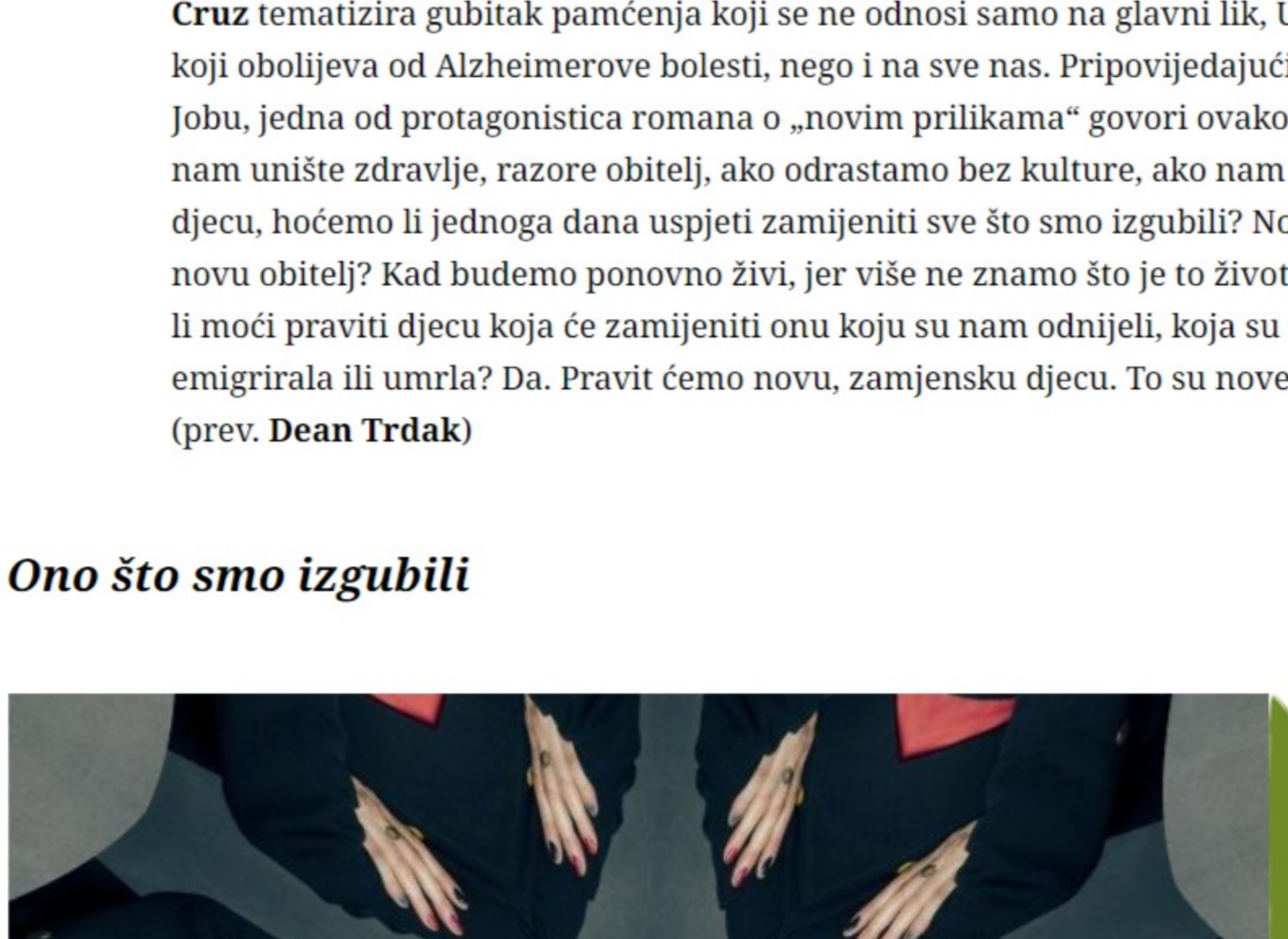
Odustati od optimizma može se učiniti paradoksalnim, ali objašnjenje je jednostavno: razočaranje koje se javlja nakon svakog neuspjeha uvlači nas sve dublje natrag u melankoliju iz koje se možemo ponovno izvuci jedino ako krenemo ispočetka, „od nule“, s novim optimizmom, potpuno zanemarujući i zaboravljajući (o zaboravu je bilo riječi u prošlom nastavku serijala) ono što smo izgubili. I tako od krize do krize, uz kratke predahe za vrijeme kojih se događa oporavak, nastavljamo se vrtjeti u začaranom krugu melankolije i optimizma i ne možemo dalje jer je, kao što nas to podsjeća **Francis Fukuyama**, povijest završila. Umjesto toga, **Terry Eagleton** i drugi teoretičari smatraju da je nada mnogo bolje polazište za promjene od optimizma jer ona može biti prisutna i usred najdublje očajne. Nikad nećemo saznati koliko je nešto bilo neizbježno ako se ne pobunimo protiv toga, zaključuje **Eagleton**.

Nove prilike

U rujnu 2005. godine kanadska autorica **Naomi Klein** zatekla se u prihvatilištu za stanovnike New Orleansa izbjegle iz poplavljena grada koji je krajem kolovoza te godine pogodio uragan Katrina. U knjizi **Doktrina šoka** (V.B.Z. 2008., prev. **Petar Vujačić**) **Klein** piše kako su republikanski političari i građevinski poduzetnici u toj tragediji vidjeli „priliku za novi početak“. Lokalni republikanski kongresnik izjavio je da im je ona napokon pružila priliku da se riješe socijalnih stanova u gradu, a **Milton Friedman**, otac neoliberalizma, u članku za *The Wall Street Journal* tom je prilikom napisao kako je riječ o tragediji, ali istovremeno i prilici za „radikalnu reformu obrazovnog sustava“ (kojom je javno školstvo u gradu namjeravao zamijeniti privatnim). Ti „novi počeci“ i „uzbudljive mogućnosti“, zaključuje **Klein**, bili su tek izlika da se kolektivna trauma iskoristi za promicanje korporacijskih ciljeva.

Zasljepljen „novim prilikama“ zbog kojih zaboravlja ono što je izgubio, suvremeni čovjek poput biblijskog Jova proživljava krizu za krizom, recesije, pandemije, ratove, poskupljenja, s vjerom da će mu jednog dana biti bolje. Upravo je metafora o Jovu poslužila portugalskom piscu **Afonso Cruzu** da u romanu **Čvijeće** (Ljevak, 2018.) nepravno progovori o posljedicama globalne financijske krize 2008. godine. Poput **Gospodnova** u **Vremenskom utocištu**, **Cruz** tematizira gubitak pamćenja koji se ne odnosi samo na glavni lik, Ulmea, koji oboljeva od Alzheimerove bolesti, nego i na sve nas. Pripovijedajući priču o Jovu, jedna od protagonistica romana o „novim prilikama“ govori ovakvo: „Ako nam unište zdravlje, razore obitelj, ako odrastamo bez kulture, ako nam uzmu djecu, hoćemo li jednog dana uspjati zamijeniti sve što smo izgubili? Novo srce, novu obitelj? Kad budemo ponovno živi, jer više ne znamo što je to život i hoćemo li moći praviti djecu koja će zamijeniti onu koju su nam oduzeli, koja su emigrirala ili umrla? Da. Pravit ćemo novu, zamjensku djecu. To su nove prilike.“ (prev. **Dean Trđak**)

Ono što smo izgubili

Spomenuli smo kako nam vizije o kraju više govore o našoj sadašnjosti nego o budućnosti. Naposlijetku, mnogi post-apokaliptični narativi tijekom povijesti nisu bili ništa drugo nego priče o dekadenciji, o svijetu na izdisaju koji je bio toliko pokvaren da nije bilo druge nego srušiti ga do temelja i na njegovim ruševinama izgraditi novi. Nakon svakog post-apokaliptičnog događaja, a autori knjige *I drugačiji kraj svijeta* ga to nisu samo prirodne katastrofe nego da u njih valja ubrojiti i društvene, ekonomske i političke potrese, gubi se nešto od staroga svijeta, nešto ostaje ne samo neiskazano nego i neiskazivo (svjetlo se samo koliko je teško mladim generacijama objasniti kako je izgledao život prije mobitela ili Interneta). Svaka globalna kriza, a njih u ovoj prvoj četvrtini dvadeset prvog stoljeća nije manjkalo, tako je bila apokalipsa u malom nakon koje smo nešto izgubili. U suvremenoj književnosti zasigurno bi se pronašao iscrpan katalog tih gubitaka, ali mi ćemo se zadržati na romanima na koje smo se osvrnuli u prošlim nastavcima.

Primjerice, roman **Kao pakao** **Ivice Ivaniševića** bilježi gubitak onoga što se u lacanovskoj psihoanalizi naziva *Jouissance*, i to ne samo u smislu seksualnog užitka nego i u smislu uživanja u hrani, alkoholu i cigaretama. U raju koji protagonistu Igoru, slabom na lijepe žene, ukusnu hranu i dobru kapljicu, sve više počinje naličiti na pakao, žene spremne na avanturu iznimno su rijetka pojava, u restoranu se služi samo veganska hrana, cigarete se mogu naći samo na crnom tržištu, a alkohol je zabranjen pa je grupica pobunjenika prisiljena piti onaj domaći izrade. Sve to i ne čudi toliko: u konzumerističkom svijetu želja je transgresivna, stoga je valja strogo kontrolirati i usmjeriti isključivo na neprestano izbacivanje novih proizvoda koji, unatoč iluziji izbora, postaju sve više nalik jedni na druge. U „raju“ koji se opisuje u romanu nema mjesta za transgresiju. Sve je sterilno, uniformirano, pa i umjetnost: slike, filmovi, glazba, sve je kičasto i napravljeno prema istom obrascu. U društvu koje zazire od bilo kakve prekomjernosti sterilizirali smo svoju sposobnost da osjećamo bol, ali smo i izgubili sposobnost za užitak.

S druge strane, roman **Jurice Pavičića** *Mater dolorosa* bavi se gubitkom zajednice koji nam se dogodio u tranziciji. Predstavnik stanara koji prisvaja zajednički prostor u zgradi da bi ga iznajmljivao, građevinski poslovi koji se mogu dobiti samo potplaćivanjem lokalnih dužnosnika, Crkva koja štiti interese bogatih i moćnih, sve to potaknuti će Katju i Ines da, kad se već svatko brine samo za sebe, i one pokušaju zaštititi svoju obitelj.

Upravo je *Jutarnja zvijezda* **Karula Ovea Knausgård**. Sve što se događalo u dva dana nakon pojave tajanstvene zvijezde u romanu je ispričano iz perspektive nekoliko pripovjedača i za svakog od njih može se reći da ima problematične obiteljske odnose. Suočavanje s nadolazećim užasom navest će ih tako da te odnose preispitaju pa tako novinar Jostein, inače nimalo uzoran suprug i otac, odlazi za sinom koji se ustrijelio u neku vrstu zagrobnog svijeta.

U romanu **Radio noć** **Jurija Andruhovyča** riječ je o gubitku slobode, kako osobne tako i kolektivne. Nakon kraha revolucije, egzistencijalni prostor glazbenike **Josipa Rotskog**, kojem o glavi rade ne samo režimski špijuni nego i članovi mafije, sve se više sužava dok ne završi na neimenovanom otočiću u Sjevernom moru s kojeg emitira svoj radio program.

Naposlijetku, gubitak koji problematizira roman **Josipa Mlaka** *Druga Noina arka* onaj je najveći – uništenje biosfere i cjelokupnog života na zemlji koje nije izazvala samo posljednja, neimenovana katastrofa, nego je ono, kao što možemo doznati iz Noinih sjećanja, rezultat postupnog procesa i nizica otkrivenja (zagadenja koja su izazvala lokalna i rudnik) koja su vodila trenutku kad će priroda i konačno okrenuti leđa čovjeku koji je s njom već odavno izgubio vezu.

Žalovanje i melankolija

U glasovitoj studiji iz 1917. godine *Žalovanje i melankolija* **Sigmund Freud** melankoliju vezuje uz gubitak kojeg čovjek nije svjestan, za razliku od žalosti, kod koje je potpuno svjestan gubitka. Prema **Freudu**, žalovanje se odvija postupno, ali nakon određenog, ne predurog i usmjerena je „na neki drugi, dok svoju privrženost objektu koji je izgubio i usmjeriti je, zadržati, dok „melankolik“ odbija dovršiti proces žalovanja. **Freudov** je model otad bio izložen kritikama jer je žalovanje za njega bilo prirodan proces, dok je melankoliju smatrao patološkim stanjem.

Prvi korak u suočavanju s eshatološkim prijetnjama planetu možda bi onda bio da najprije uopće osvjestimo ono što smo izgubili i prijedemo u fazu žalovanja. Kad je riječ o sudbini planeta, gubitak koji bi se dogodio njegovim uništenjem toliko je neizmjeran da je uopće teško zamisliti kako bi ga se moglo odžalovati. Međutim, da bismo uopće mogli nešto promisliti, najprije moramo odžalovati sve što smo izgubili na putu prema „srcu tame“. Inače ćemo poput suvremenih Jobova vječito čekati na neke „nove prilike“.

** Serijal tekstova *Život poslije apokalipse* objavljen je uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije temeljem provedenog Javnog poziva za ugovaranje novinarskih radova u elektroničkim publikacijama.

– POVEZANI SADRŽAJ –

TEMA • 15.09.2023.

Život poslije apokalipse :
O traumi i zaboravu

TEMA • 16.08.2023.

Život poslije apokalipse :
Smisao kraja

TEMA • 15.11.2023.

Život poslije apokalipse.
Kako dalje?

– PRETRAŽI SVE ČLANKE –

Upiši pojam